

УДК 376:159.922.761

SOCIO-PSYCHOLOGICAL CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF CREATIVE SKILLS IN INCLUSIVE EDUCATION

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ В ІНКЛЮЗИВНІЙ ОСВІТІ

Isachenko V. P. / Ісаченко В. П.

ORCID: 0000-0003-0224-1214

с.ped.s., as.prof. / к.пед.н., доц.

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Ukraine Cherkasy region,
Uman, st. Sadova 28, 20301Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
Україна, Черкаська обл., м. Умань, вул. Садова 28, 20301

Анотація. У статті проаналізовані сучасні підходи, сутність та специфіка інклюзивної освіти та соціальної інклюзії.

З'ясовано, що, у процесі соціалізації особа з інвалідністю в освітніх установах стикається з великою кількістю невирішених проблем, що, в свою чергу, також гальмує інтеграцію інвалідів у соціум.

Проаналізовано процес соціального супроводу соціалізації молоді з інвалідністю в освітніх установах як форму комплексної соціальної допомоги, зокрема проаналізовано досвід діяльності Центру соціально-освітньої інтеграції та інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму «Без бар'єрів» на факультеті соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Визначено, що супровід інклюзивної освіти розпочинається з моменту звернення студента з особливими потребами до університету й охоплює процеси підготовки до вступу, вступ та навчання, та передбачає підтримку зв'язків із випускниками.

З'ясовано, що однією з найважливіших умов, які впливають на ефективність процесу розвитку творчих здібностей в умовах інклюзивної освіти є всебічний педагогічний супровід навчання.

Ключові слова: інклюзія, інклюзивна освіта, соціальна інклюзія, особа з інвалідністю, соціально-психологічні умови, творчі здібності, соціально-освітня інтеграція, інклюзивно реабілітаційно-соціальний туризм, «Без бар'єрів».

Вступ.

Одну з визначальних ролей в освіті осіб з інвалідністю відіграє процес соціальної інтеграції. Основне завдання освіти – розвиток і формування багатогранної особистості, готової до реалізації в сучасному соціумі. Внаслідок чого і виникає необхідність адаптації системи усіх рівнів освіти до потреб і життєвих цілей осіб з інвалідністю шляхом розширення доступності освіти для таких осіб. Все це спричиняє актуальність та необхідність створення сприятливих соціально-психологічних умов розвитку творчих здібностей в інклюзивній освіті.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), лише 20 % народжених дітей умовно вважається здоровими, інші – або страждають порушеннями психофізичного розвитку, або знаходяться в стані між здоров'ям і хворобою [7].

Інклюзія (з англ. – «долучення до будь-кого або до будь-чого») – новий термін, який увійшов у вітчизняний словниковий запас наприкінці ХХ ст. У

1945 році ООН прийняла Загальну декларацію про права людини, в якій проголосила, що права людини не залежать від статі, кольору шкіри, національності, релігії тощо. Усі незалежні країни, зокрема й Україна, закріпили ці права у своїх Конституціях. Так, ст. 23 Конституції України проголошує: «Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, у якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості»; ст. 24: «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом»; ст. 28: «Кожен має право на повагу до його гідності» [3].

Інклюзія (від *Inclusion* – включення) – процес збільшення ступеня участі всіх громадян у соціальному житті. Це політика й процес, що дає можливість всім дітям брати участь у всіх програмах [7].

Інклюзія – це процес. Її слід розглядати як неперервний пошук кращих способів врахування питань багатоманітності. Вона навчає людей співіснувати, приймаючи відмінності, які постають при цьому в більш позитивному світлі та розглядаються як стимул для заохочення дітей і дорослих до навчання [8].

Сьогодні провідною стратегією політики багатьох країн можна вважати науково обґрунтоване та доведене практикою твердження, що «економічно доцільним є здійснення інвестиції в людський капітал скрізь, де це можливо, замість прямого інвестування в соціальне обслуговування». Відповідно до цієї стратегії залученість осіб з інвалідністю в суспільство розглядається як стратегічний напрям соціального інвестування для майбутнього [8].

Насамперед питання соціальної інклюзії повинні знайти своє відображення у сфері освітньої політики, тому що освітня система є віддзеркаленням стану суспільства й водночас важливим засобом його перебудови [6, 8].

Мета освітньої інклюзії полягає у тому, щоб ліквідувати соціальну ізоляцію (влучення), яка є наслідком негативного ставлення до різноманіття. Відправною точкою для освітньої інклюзії є переконання, що освіта є одним з основоположних прав людини й основою для більш справедливого суспільства. На міжнародній конференції ООН з питань освіти, науки і культури «Інклюзивна освіта: шлях у майбутнє» відмічалось: «Запровадження інклюзії в освітній сфері є не другорядним, а центральним питанням для забезпечення високоякісної освіти й створення більш інклюзивних суспільств... Освіта широкого розглядається як засіб розвитку людського капіталу, підвищення економічних показників, посилення індивідуальної спроможності й розширення меж вибору задля використання свобод громадянства. Освіта сприяє розвиткові здатності особи або групи осіб приймати власні рішення та – більше, ніж будь-коли раніше, – творити свою долю. Крім того, освіта є важливим засобом подолання маргіналізації для дорослих і дітей, збільшуючи їхній потенціал отримувати можливості для більш повноцінної участі в житті своїх громад» [4, 9].

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми

потребами в умовах загальноосвітнього закладу [7].

Соціальна інклюзія – це процес, спрямований на забезпечення людям, які зазнають ризику бідності та соціального вилучення, можливостей та ресурсів, необхідних для того, щоб повною мірою брати участь в економічному, соціальному та культурному житті та досягти рівня життя і добробуту відповідно до стандартів якості життя. Дії держав відповідно до принципів соціальної інклюзії мають забезпечувати людям ширші можливості для участі в підготовці та прийнятті рішень, що їх стосуються, та реалізації їхніх основних прав [4, 5, 8].

Переваги інклюзивної освіти для осіб з особливими освітніми потребами:

- Завдяки цілеспрямованому спілкуванню з однолітками поліпшується когнітивний, моторний, мовний, соціальний та емоційний розвиток;
- Ровесники відіграють роль моделей для осіб з особливими освітніми потребами;
- Оволодіння новими вміннями та навичками відбувається функціонально;
- Навчання проводиться з орієнтацією на сильні якості, здібності та інтереси осіб з особливими освітніми потребами
- У дітей/молоді є можливості для налагодження дружніх стосунків зі здоровими ровесниками й участі у громадському житті [7].

Проблема створення сприятливих соціально-психологічних умов розвитку творчих здібностей в інклюзивній освіті сьогодні стає особливо актуальною і у закладах вищої освіти. Адже соціалізація осіб з обмеженими можливостями під час навчання у ЗВО якісно підвищує показники фінансово-економічного навантаження на працездатне населення України. У цій ситуації найбільш актуальним стає підвищення освітнього потенціалу молоді з інвалідністю з метою подальшої трудової зайнятості.

При цьому одним з потужних адаптаційних засобів є процес навчання в закладі вищої освіти, так як крім здобуття спеціальності студент з інвалідністю отримує можливість спілкування з однолітками, а, отже, і можливість збагачення свого соціального, комунікативного досвіду, що сприяє активному включенню даної категорії в систему соціальних відносин.

У цьому контексті, на нашу думку, особливої уваги заслуговує досвід діяльності Центру соціально-освітньої інтеграції та інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму «Без бар'єрів» на факультеті соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Метою створення і діяльності науково-практичного Центру є консолідація зусиль відповідних структурних підрозділів університету, залучених органів виконавчої влади та громадських організацій, спрямованих на соціально-педагогічну підтримку осіб з інвалідністю щодо їх адаптації до студентського та педагогічного колективу, інтеграції у освітнє та соціальне середовище, створення умов для саморозвитку та самореалізації, розвиток соціальної активності, автономності, відповідальності та мобільності осіб з особливими потребами [9].

До структури Центру вмотивовано доцільним є входження таких установ:

- Управління праці та соціального захисту Уманської міської ради;

- Центр ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів «Пролісок»;
- Управління праці та соціального захисту населення Уманської міської ради;
- Відділ освіти Уманської міської ради;
- Міський Центр для дітей, сім'ї та молоді;
- Відділ в справах сім'ї та молоді Уманської міської ради;
- Служба зайнятості населення;
- Громадські організації [9].

У свою чергу Центр дозволяє на регіональному рівні об'єднати зусилля сім'ї, державних закладів, закладів соціальної сфери, громадських організацій та громади в цілому на шляху до вирішення нагальної проблеми не лише сьогодення, а й майбутнього – забезпечення рівних можливостей для осіб з особливими потребами [9].

Центр є апробаційним полем для підготовки науково-педагогічних кадрів. На базі центру ними проводяться наук семінари та конференції, організовуються зустрічі з науковцями та провідними фахівцями у сфері інклюзивної освіти; проводяться тренінгові заняття та програми [9].

У рамках діяльності Центру:

- ✓ здійснюється супровід студентів з особливими потребами щодо навчальної діяльності;
- ✓ постійно проводяться психологічні та психокорекційні тренінги;
- ✓ організовано і проведено студентський конкурс соціальних проектів з питань інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму «Подорожуємо без бар'єрів»
- ✓ проведено серію заходів до Міжнародного дня осіб з інвалідністю
- ✓ регулярно проводяться Дні відкритих дверей для абітурієнтів з особливими освітніми потребами [9].
- ✓ проведено науково-практичні конференції, круглі столи, семінари всеукраїнського та міжнародного рівнів із питань організації спільного навчально-виховного середовища для осіб із особливими потребами;
- ✓ розроблено програму міждисциплінарного командного підходу для здійснення медико-соціального та психолого-педагогічного супроводу в умовах закладу освіти [9];
- ✓ для першокурсників та студентів старших курсів розроблені індивідуальні програми адаптації та реабілітації у вищій школі;
- ✓ організовано та проведено студентську науково-практичну конференцію, приурочену Міжнародному дню людей з інвалідністю «Актуальні проблеми інклюзивної освіти» [9];
- ✓ удосконалено систему підготовки волонтерів до практичної діяльності; подальшого розвитку набуло застосування виховних заходів зі студентами з інвалідністю як елементів діяльності соціального працівника [9].

Уже стало традицією щорічно на базі факультету соціальної та психологічної освіти організовувати фестиваль творчості «Рівні між собою ми. Будемо разом Я і Ти» (цьогоріч фестиваль проходить у форматі онлайн, через

карантинні заходи). Захід є регіональним, у якому беруть участь студенти та діти з інвалідністю та показують свої творчі досягнення [9].

На факультеті соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини створені всі умови для навчання студентів з інвалідністю зокрема забезпечення осіб з особливими освітніми потребами спеціальним навчально-реабілітаційним супроводом та створення для них вільного доступу до інфраструктури університету [9].

Вдруге в Україні було сформовано каталог кращих практик і проектів організації неформальної освіти у який ввійшов проект факультету соціальної та психологічної освіти Центр соціально-освітньої інтеграції та інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму «Без бар'єрів» [9].

З-поміж викликів сьогодення заслуговує на увагу проблема забезпечення у всіх сферах життєдіяльності рівних прав і можливостей для людей з інвалідністю. Відтак, для Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини пріоритет – створення умов та розробка дієвих технологій для здобуття освіти молоддю з особливими освітніми потребами, з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів, задля успішної соціалізації та самореалізації.

Висновки.

Отже, розглянуті сучасні підходи, сутність та специфіка створення сприятливих соціально-психологічних умов розвитку творчих здібностей в інклюзивній освіті. Аналіз літературних джерел та наукових досліджень свідчить, що потреба в створення сприятливих соціально-психологічних умов розвитку творчих здібностей в інклюзивній освіті залишається нереалізованою, та, як наслідок, отримати бажану професію інваліду важко без зовнішньої підтримки. Вирішення цього питання можливе за умов навчання особи з особливими потребами у звичайному закладі вищої освіти на принципах інклюзії.

Особа з інвалідністю – це, насамперед, людина, яка має обмежені можливості, зумовлені фізичними, психологічними, сенсорними і соціальними бар'єрами, що не дають їй змогу легко та повноцінно соціалізуватися й адаптуватися, жити повноцінним життям як інші члени суспільства.

З'ясовано, що, у процесі соціалізації дітей та молоді з інвалідністю в освітніх установах сучасна інклюзивна університетська освіта інвалідів стикається з великою кількістю невирішених проблем, що, в свою чергу, також гальмує інтеграцію інвалідів у соціум.

Проаналізовано досвід діяльності Центру соціально-освітньої інтеграції та інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму «Без бар'єрів» на факультеті соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Соціальний супровід навчання студентів із особливими потребами в університеті здійснюється за такими напрямками: технічний, педагогічний, психологічний, соціально-педагогічний, професійно-адаптаційний.

Найпершою запорукою успішного навчання студентів із інвалідністю є педагогічний супровід навчання, що передбачає оптимізацію викладання

навчального матеріалу студентам із інвалідністю у максимально сприйнятливій для них формі, впровадження сучасних педагогічних технологій навчання, забезпечення навчально-методичними матеріалами.

Література:

1. Енциклопедія для фахівців соціальної роботи / За заг. ред. проф. І. Д. Звереві. Київ, Сімферополь : Універсум, 2012. – 536 с.
2. Конституція України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 23.10.2023).
3. Закон України „Про вищу освіту”. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 23.10.2023).
4. Закон України „Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” від 21 березня 1991 р. № 875-ХІІ // Права інвалідів в Україні. – К. : Сфера, 2002. – С. 165 – 169. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> (дата звернення: 23.10.2023).
5. Закон України „Про реабілітацію інвалідів в Україні” від 06 жовтня 2005 р. № 2961-IV. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2961-1> (дата звернення: 23.10.2023).
6. Закон України „Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” від 5 лютого 1993 року : (остання редакція від 01.01.2013) URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2998-12> (дата звернення: 23.10.2023).
7. Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка Національної академії педагогічних наук України. Інклюзивна освіта. URL : https://ispukr.org.ua/?page_id=331 (дата звернення: 23.10.2023).
8. Найда Ю.М., Ткаченко Л.М. Стандарти громадсько-активної школи: соціальна інклюзія: навчально-методичний посібник / Під заг. ред. Даниленко Л.І., К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. 68 с. URL : https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5617/1/Y_Naida_SGAS_SI.pdf (дата звернення: 23.10.2023).
9. Центр соціально-освітньої інтеграції та інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму «Без бар’єрів» : веб-сайт. URL : <http://surl.li/plgg> (дата звернення: 23.10.2023).

References.

1. Entsyklopediia dlia fakhivtsiv sotsialnoi roboty (2012). Za zah. red. prof. I. D. Zvierievoi. Kyiv, Simferopol : Universum [in Ukrainian].
2. Konstytutsiia Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
3. Zakon Ukrainy „Pro vyshchu osvitu”. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. [in Ukrainian].
4. Zakon Ukrainy „Pro osnovy sotsialnoi zakhyshchenosti invalidiv v Ukraini” vid 21 bereznia 1991 r. № 875-KhII (2002). Prava invalidiv v Ukraini. K. : Sfera. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> [in Ukrainian].
5. Zakon Ukrainy „Pro rehabilitatsiiu invalidiv v Ukraini” vid 06 zhovtnia 2005 r. № 2961-IV Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2961-1> [in Ukrainian].
6. Zakon Ukrainy „Pro spriannia sotsialnomu stanovlenniu ta rozvytku molodi v Ukraini”

vid 5 liutoho 1993 roku : (ostannia redaktsiia vid 01.01.2013). Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2998-12> [in Ukrainian].

7. Instytut spetsialnoi pedahohiky i psykhologhii imeni Mykoly Yarmachenka Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy. Inkluzyvna osvita. Retrieved from https://ispukr.org.ua/?page_id=331 [in Ukrainian].

8. Naida Yu.M., Tkachenko L.M. (2014) Standarty hromadsko-aktyvnoi shkoly: sotsialna inkluziia: navchalno-metodychnyi posibnyk. Pid zah. red. Danylenko L.I. K.: TOV «Vydavnychi dim «Pleiady» [in Ukrainian].

9. Tsentr sotsialno-osvitnoi intehtatsii ta inkluzyvnoho reabilitatsiino-sotsialnoho turyzmu «Bez barieriv» Retrieved from <http://surl.li/plqg> [in Ukrainian].

Abstract. *The article analyzes modern approaches, the essence and specifics of inclusive education and social inclusion.*

It was found that, in the process of socialization, a person with a disability faces a large number of unresolved problems in educational institutions, which, in turn, also inhibits the integration of the disabled into society.

The process of social support for the socialization of youth with disabilities in educational institutions as a form of comprehensive social assistance has been analyzed, in particular the experience of the Center for Social-Educational Integration and Inclusive Rehabilitation and Social Tourism " Bez Barriers" at the Faculty of Social and Psychological Education of Uman State Pedagogical University named after Pavlo has been analyzed Tychyny

It was determined that the support of inclusive education begins from the moment a student with special needs applies to the university and covers the processes of preparation for admission, admission and study, and provides support for relations with graduates.

It was found that one of the most important conditions that affect the effectiveness of the process of developing creative abilities in the conditions of inclusive education is comprehensive pedagogical support of learning.

Key words: *inclusion, inclusive education, social inclusion, a person with a disability, socio-psychological conditions, creative abilities, social-educational integration, inclusive rehabilitation and social tourism, " Bez barriers".*

Стаття надіслана: 23.10.2023 г.

© Ісаченко В.П.